

Originalni naučni rad
DOI: 10.5937/gakv98-67752
UDC 343:502.14(4-672EU)

*Dr Natalija Lukić**
Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu
ORCID: 0000-0001-5761-2444

KRIVIČNE I DRUGE SANKCIJE I MERE PREMA DIREKTIVI EU (2024/1203) O KRIVIČNOPRAVNOJ ZAŠTITI ŽIVOTNE SREDINE**

SAŽETAK: Rad analizira deo odredbi Direktive EU 2024/1203 o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine koji se odnosi na krivične i druge sankcije i mere. Za razliku od prethodne Direktive 2008/99/EZ, koja je samo navodila da krivične sankcije treba da budu efikasne, proporcionalne i odvraćajuće, nova Direktiva detaljnije reguliše tu materiju. Autorka u prvom delu rada ukazuje na najvažnije novine Direktive i daje pregled krivičnih i drugih sankcija i mera za fizička i pravna lica. Drugi deo rada posvećen je pitanju efikasnosti krivičnih sankcija u odnosu na ekološki kriminalitet, a posebno se analiziraju prednosti i nedostaci krivičnih sankcija prema pravnim licima. U trećem delu rada dat je osvrt na potencijalni značaj Direktive 2024/1203 za srpsko krivično zakonodavstvo.

Ključne reči: Direktiva 2024/1203, krivična dela, životna sredina, krivične sankcije, mere

* e-mail: natalija.lukic@ius.bg.ac.rs, vanredni profesor.

** Rad je primljen 22. 8. 2025, a prihvaćen je za objavljivanje 11. 12. 2025. godine.

1. UVOD

Prema procenama Ujedinjenih nacija¹ krivična dela protiv životne sredine po visini materijalnih posledica četvrta su kriminalna aktivnost na svetu, procenjena na 258 milijardi dolara, a porast tih dela na godišnjem nivou iznosi 5–7 % i povezuje se sa drugim tipovima transnacionalnog kriminaliteta. Više od 60 % zemalja, prema rezultatima istraživanja UN, prijavljuje nove pojavne oblike ekološkog kriminaliteta ili tehnike izvršenja tih krivičnih dela, što ukazuje na sve veću sofisticiranost i prilagodljivost transnacionalnih kriminalnih grupa. Posebno je zanimljiva povezanost sa drugim kriminalnim aktivnostima: 84 % zemalja beleži povezanost sa teškim krivičnim delima, uključujući korupciju (42 %), falsifikovanje (39 %), trgovinu opojnim drogama (36 %), kiber kriminalitet (23 %) i finansijski kriminalitet (17 %).

U aprilu 2024. godine Evropska unija je usvojila novu Direktivu o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine (2024/1203)², čime je nastavljen napor da se životna sredina zaštiti i posredstvom krivičnopravnih instrumenata. U uvodnim napomenama Direktive ukazuje se da porast krivičnih dela protiv životne sredine u EU narušava efikasnost prava u toj oblasti i sve više prelazi granice država članica. Takva dela predstavljaju značajnu pretnju po životnu sredinu, te je potrebna efektivna prekogranična saradnja. Istovremeno, postojeća pravila o sankcijama prema Direktivi 2008/99/EZ i ekološkom pravu EU nisu dovoljna za potpunu zaštitu životne sredine. Neophodne su efikasne, proporcionalne i odvraćajuće krivične sankcije, uz izraženiju društvenu osudu od one koja se ostvaruje sankcionisanjem u upravnim postupcima.

U radu se ukazuje na osnovne novine Direktive 2024/1203, a potom se detaljno analiziraju odredbe koje predviđaju krivične i druge sankcije i mere. Autorka razmatra prednosti i nedostatke predloženih rešenja, uz posvećivanje posebne pažnje efikasnosti pojedinih krivičnih sankcija prema pravnim licima.

¹ UNEP, *Environmental crime*. Dostupno na: <https://www.unep.org/news-and-stories/story/environmental-crime>. pristupljeno 12. 9. 2025. godine.

² European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April, 2024. Stupanjem na snagu Ugovora iz Lisabona ukinuta je konstrukcija tri stuba dok se novi pravni okvir EU sastoji prvenstveno iz Ugovora o Evropskoj uniji i Ugovora o funkcionisanju Evropske unije. Poslednjim ugovorom u čl. 83, st. 1. predviđeno je ovlašćenje EU da putem direktiva usvaja minimalna pravila koja se odnose na definiciju krivičnih dela i sankcija, dok se okvirne odluke kao vrsta pravnih instrumenata ne pominju u Lisabonskom ugovoru, ali ni u Ugovoru o funkcionisanju EU. Više u: Lukić, N. (2012). Organizovana kriminalna grupa u evropskom krivičnom pravu. *Razvoj pravnog sistema Srbije i harmonizacija sa pravom EU: prilozi projektu 2012*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 170–182.

U poslednjem poglavlju predmet analize je značaj novousvojenih rešenja u Direktivi 2024/1203 za domaće krivično zakonodavstvo u oblasti prevencije i suzbijanja ekoloških krivičnih dela.

2. NOVINE KOJE UVODI DIREKTIVA 2024/1203

Nova Direktiva o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine stupila je na pravnu snagu u maju prošle godine. Za razliku od prethodne Direktive 2008/99/EZ³, uvode se nove inkriminacije, definišu se određeni pojmovi, a preciznije se određuju i krivične sankcije. Razloge za usvajanje nove Direktive treba tražiti i na polju delimične neefikasnosti prethodne direktive EU. Naime, u studiji⁴ koja je sprovedena kako bi se ustanovilo u kojoj meri su države članice usaglasile svoja nacionalna zakonodavstva sa Direktivom 2008/99/EZ ukazuje se na sledeće zaključke:

1. različiti su pristupi država u usaglašavanju. Jedan broj je promenio i dopunio postojeće inkriminacije protiv životne sredine u krivičnim zakonima, druge su se opredelile da novine uvedu u zakone o zaštiti životne sredine, dok su treće donosile posebne zakone (Rumunija i Bugarska imaju specifične pristupe);

2. ne postoji ujednačenost što se tiče krivice, odnosno u jednom broju država nije predviđen nehatni oblik pojedinih krivičnih dela iz Direktive. Isto važi i za posledicu u vidu konkretne opasnosti, tj. jedan broj država za neka krivična dela zahteva posledicu u vidu uništenja/oštećenja;

³ Rad na toj Direktivi bio je obeležen nesaglasnošću Saveta i Komisije EU u pogledu nadležnosti u krivičnopravnoj oblasti. Savet je inicirao donošenje Okvirne odluke o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine. Komisija je, sa druge strane, inicirala donošenje direktive o ekološkom kriminalitetu tvrdeći da je krivično pravo neophodno u realizaciji ekološke politike Evropske komisije. Spor je razrešen donošenjem dve odluke Evropskog suda pravde kojima je potvrđena nadležnost Komisije u krivičnopravnoj materiji uz delimično ustanovljena ograničenja. U odluci od 13. septembra 2005. godine u slučaju C-176/03 sud je ustanovio da „iako prema opštim pravilima materija krivičnog i krivičnog procesnog prava nisu u nadležnosti zajednice, ne postoji prepreka za preduzimanje mera u zakonodavstvu zajednice u vezi sa nacionalnim krivičnim zakonodavstvima kada je primena efikasnih, proporcionalnih i odvraćajućih krivičnih sankcija od strane nadležnih organa država članica neophodna za suzbijanje teških oblika ekološkog kriminaliteta“. Cit. prema: Lukić, N. (2025). Nova direktiva EU o ekološkom kriminalitetu i potreba reforme domaćeg krivičnog zakonodavstva. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava, tom 2“*, ur. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Palić: Udruženje za međunarodno krivično pravo, 323–344.

⁴ Dupont, C., Rass-Masson, N. (2013). *Evaluation Study on the Implementation of Directive 2008/99/EC on the Protection of the Environment through Criminal Law by Member States*. Brussels: Milieu Ltd., 7–14.

3. „nezanemarljiva“ količina koja se pominje u Direktivi nije jednako prihvaćena u svim zakonodavstvima budući da pojedine zemlje (npr. Španija i Bugarska) zahtevaju „značajnu“ količinu otpada;

4. određeni broj država nije implementirao sva krivična dela iz čl. 3. Direktive;

5. neusaglašenosti postoje i u odnosu na odgovornost pravnih lica, tj. definiciju odgovornog lica u pravnom licu, ustanovljavanje odgovornosti pravnog lica u slučaju da nije vršen nadzor/kontrola i pravila da odgovornost pravnog lica ne isključuje vođenje krivičnog postupka protiv odgovornog lica;

6. veliki raspon predviđenih kazni zatvora i novčanih kazni (za odgovorna i pravna lica), pri čemu je kod određenog broja država prisutna neusaglašenost sa čl. 5. Direktive koji propisuje kakve sankcije treba da budu.⁵

Nova Direktiva u čl. 3. predviđa ukupno 20 krivičnih dela protiv životne sredine. Za razliku od prethodne, nova Direktiva na taj način uvodi još 12 krivičnih dela. Inkriminisano je: zagađivanje vode, vazduha, zemljišta, protivpravno stavljanje u promet proizvoda zagađujućih po vodu, vazduh, zemljište, zagađenje različitim hemijskim supstancama, a posebno i jedinjenjima žive, realizacija projekata bez odobrenja, upravljanje otpadom, pošiljke otpada (između država članica ili u/iz/preko EU u treće zemlje), recikliranje brodova, zagađenje koje stvaraju brodovi, opasne delatnosti ili supstance u industrijskim postrojenjima, rad naftnih i gasnih postrojenja na moru, upravljanje radioaktivnim supstancama, zahvatanje površinskih ili podzemnih voda, ubijanje, uništavanje, uzimanje, posedovanje, prodaja ili nuđenje na prodaju vrsta divlje flore i faune, trgovina i uvoz vrstama divlje flore i faune, kontrola invanzivnih vrsta na teritoriji EU, uništavanje staništa unutar zaštićenog područja ili uzne-miravanje životinjskih vrsta, uvoz/izvoz proizvoda povezanih sa pustošenjem šuma, kontrola supstanci koje oštećuju ozonski omotač i fluorovanih gasova sa efektom staklene bašte.

Direktiva zahteva (čl. 3, st. 1) da sva inkriminisana ponašanja moraju biti protivpravna.⁶ Protivpravno postupanje će po Direktivi (čl. 3, st. 1) postojati ukoliko je ponašanje 1) suprotno pravu EU kojim se doprinosi

⁵ Lukić, N. (2025). Nova direktiva EU o ekološkom kriminalitetu i potreba reforme domaćeg krivičnog zakonodavstva. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava, tom 2“*, ur. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Palić: Udruženje za međunarodno krivično pravo, 333.

⁶ U Konvenciji Saveta Evrope o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine (*Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law*) predviđeno je i tzv. autonomno krivično delo protiv životne sredine za koje se ne zahteva protivpravnost i shodno tome vezanost za norme drugih grana prava (u pitanju je zagađenje ekomedijuma koje za posledicu ima ili stvara veliki rizik od nastupanja smrti ili teških povreda čoveka). Nova Konvencija Saveta Evrope o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine usvojena je u maju 2025. godine, a stupiće na snagu kada je potpiše deset država (čl. 53).

ostvarivanju jednog od ciljeva politike Unije u oblasti zaštite životne sredine, a u skladu sa čl. 191, st. 1. Ugovora o funkcionisanju Evropske unije, odnosno 2) suprotno zakonu ili drugom propisu države članice, ili odluci koju je doneo nadležni organ države članice, a kojima se sprovodi pravo EU iz prethodnog stava. Za razliku od prethodne direktive, nova definicija protivpravnosti ima prednost što ne sadrži listu propisa na koju se upućuje. Takođe, cilj je da se primena nacionalnog krivičnog prava dovede u vezi sa pravom EU, sprečavajući da razlike između nacionalnih pravnih sistema stvore neujednačenost u krivičnom gonjenju. Međutim, postupanje se smatra protivpravnim čak i ako se sprovodi na osnovu odluke nadležnog organa države članice ako je to odobrenje dobijeno prevarom, korupcijom, iznudom, prinudom ili ako se takvim odobrenjem krše očigledni materijalnopравни zahtevi (čl. 3, st. 1). Takav pristup određenju pojma protivpravnosti rukovođen je situacijama ugrožavanja životne sredine koja su istovremeno zakonita, odnosno sprovedena u skladu sa pojediničanim dozvolama. No, takav pristup se može kritikovati, jer dovodi u pitanje jedinstvo pravnog poretka. Naime, nije opravdano da isto ponašanje bude dozvoljeno po odredbama upravnog, ali ne i krivičnog prava.⁷

Kod značajnog broja propisanih krivičnih dela u novoj Direktivi zahteva se ne samo da je konkretno ponašanje suprotno propisima, već i određena posledica. Mogu se razlikovati krivična dela čija se posledica sastoji u apstraktnoj opasnosti (npr. recikliranje brodova), krivična dela čija je posledica konkretna opasnost (tako se kod velikog broja inkriminacija koristi formula-cija „usled čega *može doći* do smrti ili teške povrede čoveka ili do značajnog zagađenja kvaliteta vazduha, vode ili zemlje ili značajne povrede životinjskog ili biljnog sveta“) i konačno krivična dela koja su posledična i čija se povreda sastoji u oštećenju ili uništenju.

Direktiva precizira i određene pojmove. Osim već pomenute protivpravnosti, u čl. 2, st. 2. definiše se ekosistem kao dinamična celina zajednica biljaka, životinja, pečuraka i mikroorganizama i njihove nežive sredine koji međusobno deluju kao funkcionalna jedinica i podrazumeva i tipove staništa, staništa vrsti i populacije vrsta. Povreda koja se kao posledica pojavljuje kod većine krivičnih dela definiše se (st. 14 Preambule) kao svaki oblik telesne povrede, uključujući promenu u telesnoj ili ćelijskoj strukturi, prouzrokovanje privremene, hronične ili smrtonosne bolesti, poremećaje u telesnim funkcijama ili drugo pogoršanje zdravlja, ali ne i mentalno zdravlje.

⁷ Heghmanns, M. (2024) Die neue EU-Richtlinie über den strafrechtlichen Schutz der Umwelt v.11 April. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtswissenschaft*, 4, 260.

3. KRIVIČNE I DRUGE SANKCIJE I MERE PREMA DIREKTIVI EU 2024/1203

3.1. Fizička lica

Direktiva u čl. 5 predviđa sankcije za fizička lica. Za razliku od Direktive 2008/99/EZ koja nije predviđala krivične sankcije koje su određene po meri ili vrsti, nova Direktiva to čini. Tako se, na primer, u zavisnosti od težine krivičnog dela predviđa i različita mera kazne zatvora. Za najteže slučajeve krivičnih dela (čl.5, st.2, tač. (a)), usled čijeg izvršenja nastupa smrtna posledica, predviđa se da posebni maksimum zatvorske kazne treba da bude najmanje deset godina. Potom, predviđeno je da za kvalifikovane oblike krivičnih dela posebni maksimum treba da iznosi najmanje osam godina zatvora. Pod kvalifikovanim oblicima podrazumevaju se dve situacije: 1) uništenje ili šteta koja je značajna i širokih razmera, koja je nepovratna ili dugotrajna po ekosistem velikog obima ili velike vrednosti ili za stanište unutar zaštićenog područja; 2) šteta koja je prouzrokovana je širokih razmera i značajna, koja je nepovratna ili dugotrajna po kvalitet vazduha, vode ili zemljišta. Propisivanjem kvalifikovanih oblika Direktiva ukazuje na moguće katastrofalne posledice po životnu sredinu i potrebu inkriminisanja ponašanja koje je u literaturi, ali i u pojedinim nacionalnim zakonodavstvima definisano kao ekocid.⁸ I Direktiva u uvodnim napomenama (21) koristi termin „ekocid“ za propisane kvalifikovane oblike krivičnih dela. Kako su pojmovi poput značajne štete pravni standardi, u čl. 3, st. 6. i st. 7. daju se smernice u vršenju procene da li se radi o značajnoj šteti, ili o ponašanju koje može ugroziti kvalitet ekomedijuma ili ekosistema, biljaka i životinja. Takve smernice mogu biti korisne imajući u vidu da formulacije krivičnih dela koje su blanketne prirode ili sadrže pravne standarde mogu biti jedan od razloga njihove slabe primene u sudskoj praksi. Direktiva takođe predviđa da za određeni broj propisanih krivičnih dela države članice treba da inkriminišu i nehatni oblik, tj. grubu nepažnju. Za nehatne oblike koji za kvalifikovanu posledicu imaju smrt propisan je posebni maksimum od najmanje pet godina zatvora. U slučajevima u kojima smrt nije teža posledica, a krivična dela su učinjena umišljajno, propisani su posebni maksimumi od najmanje pet odnosno tri godine zatvora (čl. 5, st. 2, t. (d) i (e)).

⁸ Više o pojmu ekocida u: Randelović, V (2022), Izazovi u definisanju ekocida u pravu Evropske unije. *Usklađivanje pravnog sistema Srbije sa standardima Evropske unije*. Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, 369–380. Škundrić, A. (2023). Ekocid u međunarodnom krivičnom pravu. *Raskršća međunarodnog krivičnog i krivičnog prava: reforma pravosudnih zakona Republike Srbije*. Beograd: Udruženje za međunarodno krivično pravo, 443–458.

Osim kazne zatvora, države članice mogu da predvide i druge sankcije i mere za ekološka krivična dela fizičkih lica. U pitanju su nadoknada štete, obnova životne sredine ukoliko šteta nije nepopravljiva, novčane kazne čija visina treba da bude u skladu sa visinom štete, ostvarenom korišću, finansijskim stanjem fizičkog lica, težinom učinjenog krivičnog dela i drugim okolnostima, onemogućavanje da se učestvuje u postupcima javnih nabavki, dobijanju bespovratnih sredstava, koncesija, dozvola, zabrana daljeg vršenja funkcije koja je u vezi sa izvršenim krivičnim delom, oduzimanje dozvola za delatnost koja je u vezi sa izvršenim krivičnim delom, privremena zabrana kandidovanja za javne funkcije i, ukoliko postoji javni interes, objavljivanje dela ili cele sudske presude.

3.2. Pravna lica

Odgovornost pravnih lica za krivična dela uređena je na isti način kao u Direktivi 2008/99/EZ i čl. 6 propisuje uslove te odgovornosti. Ukoliko države članice predviđaju odgovornost pravnih lica za krivična dela treba da osiguraju da sankcije za ekološka krivična dela budu u skladu sa Direktivom. Ukoliko takve vrste odgovornosti nema, trebalo bi da u pravnim sistemima tih država članica budu propisane druge sankcije i mere koje su po vrsti i meri u skladu sa Direktivom (uvodna napomena 33). Sankcije za pravno lice predviđene su u čl. 7. Direktiva predviđa mogućnosti da države članice osim krivičnih propisu i druge sankcije i druge mere koje treba da budu efikasne, proporcionalne i odvraćajuće. Te druge mere i sankcije koje su predviđene samo za pravna lica, a ne i za fizička lica, su ukidanje prava na državnu naknadu ili pomoć, sudski nadzor, sudski nalog za likvidaciju, zatvaranje objekta koji je korišćen za izvršenje krivičnog dela, obaveza uspostavljanja programa dužne pažnje za poboljšanje usklađenosti sa standardima zaštite životne sredine.

Direktiva predviđa i novčane kazne za pravna lica. Za veliki broj krivičnih dela iz čl. 3, st. 2 (t. a-l, p, s, t) propisane su dve alternativne mogućnosti: a) da posebni maksimum novčane kazne iznosi najmanje 5 % ukupnih svetskih prihoda pravnog lica u poslovnoj godini koja prethodi godini u kojoj je učinjeno krivično delo ili poslovnoj godini koja prethodi godini u kojoj je izrečena novčana kazna; b) da posebni maksimum iznosi najmanje 40 miliona evra. Za preostala krivična dela (čl. 3, st. 2, t. m, n, o, q, r) posebni maksimum novčane kazne je ekvivalentan iznosu od 3 % ukupnih svetskih prihoda odnosno iznosu od najmanje 24 miliona evra. Ukoliko nije moguće utvrditi iznos novčane kazne po osnovu ostvarenog svetskog prihoda, ostavljena je mogućnost državama članicama da same predvide pravila za takve situacije. Takođe, ostavlja se državama članicama da odrede kazne ili druge sankcije i mere za

kvalifikovane oblike krivičnih dela, a one bi trebalo da budu strože u odnosu na sankcije propisane za inkriminacije iz čl. 3, st. 2.

U čl. 8 Direktiva predviđa otežavajuće okolnosti koje, ako već nisu element bića predviđenih krivičnih dela, sudovi mogu uzeti u obzir prilikom odmeravanja kazne. U pitanju su sledeće okolnosti: krivično delo je dovelo do uništenja ili nepovratne i dugotrajne značajne štete po ekosistem; krivično delo je učinjeno u okviru kriminalne organizacije u skladu sa Okvirnom odlukom 841/2008;⁹ učinilac je koristio lažne ili falsifikovane isprave; krivično delo je učinilo službeno lice u obavljanju službene dužnosti; prethodna pravnosnažna osuda za krivična dela istovrsna inkriminacijama iz čl. 3. ili čl. 4. Direktive;¹⁰ značajna ostvarena ili očekivana materijalna dobit ili izbegavanje značajnih troškova; učinilac je uništio dokaze, zastrašivao svedoke ili podnosioca tužbi / optužnog akta; krivično delo je u skladu sa Direktivom 2009/147/EZ i Direktivom 92/43/EEZ učinjeno na posebno zaštićenim područjima. Otežavajuće okolnosti se ne uzimaju u obzir kod kvalifikovanih oblika krivičnih dela. U čl. 9. predviđene su i olakšavajuće okolnosti: učinilac je obnovom vratio životnu sredinu u pređašnje stanje, pod uslovom da to već nije obaveza u skladu sa Direktivom 2004/35/EZ, ili je pre početka istrage u krivičnom postupku preduzeo mere kako bi se posledice i razmere štete svele na najmanju moguću meru ili je nadoknadio štetu; učinilac je pravosudnim ili upravnim organima pružio informacije koje inače ne bi mogli dobiti i tako im pomogao da utvrde identit ili gone druge učinioce ili da dobiju dokaze.

U čl. 10. Direktive predviđeno je da se u odnosu na propisana krivična dela, njihov pokušaj, odnosno saučesništvo primenjuju potrebne mere kako bi se omogućilo pronalaženje, identifikovanje, privremeno i trajno oduzimanje predmeta i imovinske koristi. U st. 2 se upućuje na Direktivu 2014/42/EU¹¹ o privremenom i trajnom oduzimanju predmeta i koristi iz krivičnih dela u EU i navodi da će države koje su obavezane Direktivom 2014/42/EU obaveze iz st.1 ispuniti u skladu sa njom. Direktiva 2014/42/EU u čl. 4. reguliše oduzimanje, a u čl. 5. prošireno oduzimanje imovine.

⁹ European Union: Council of the European Union, *Council Framework Decision 2008/841/JHA of 24 October 2008 on the fight against organised crime*, OJ L 300, 11 November, 2008, 42–45.

¹⁰ Čl. 4. predviđa kažnjavanje za saučesništvo i pokušaj.

¹¹ European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Directive 2014/42/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 on the freezing and confiscation of instrumentalities and proceeds of crime in the European Union*, OJ L 127, 29 April, 2014, 39–50.

U Tabeli 1. dat je pregled predviđenih kazni zatvora za fizičko lice i novčane kazne za pravna lica.

Tabela 1: Kazne zatvora za fizičko lice i novčana kazna za pravno lice prema Direktivi 2024/1203¹²

	Krivično delo	Krivično delo koje je bilo predviđeno u Direktivi 2008/99/EZ	Posebni maksimum kazne zatvora za fizičko lice	Posebni maksimum od najmanje deset godina zatvora u slučaju smrtnog ishoda	Novčana kazna za pravo lice (posebni maksimum)
a	Zagađivanje vode, vazduha, zemljišta		Najmanje 5 godina		5 % ukupnog svetskog prihoda ili 40 miliona evra
b	Protivpravno stavljanje u promet proizvoda	X	Najmanje 5 godina		
c	Zagađenje različitim hemijskim supstancama	X	Najmanje 5 godina		
d	Zagađenje živom	X	Najmanje 5 godina		
e	Realizacija projekata bez odobrenja	X	Najmanje 5 godina	X	
f	Upravljanje otpadom		Najmanje 5 godina		
g	Otpremanje otpada		Najmanje 5 godina	X	
h	Recikliranje brodova	X	Najmanje 5 godina	X	
i	Zagađenje sa brodova	X	Najmanje 5 godina	X	
j	Opasne delatnosti ili supstance u industrijskim postrojenjima		Najmanje 5 godina		
k	Rad postrojenja na moru ¹³	X	Najmanje 5 godina		

¹² Nicholson, M. (2024) *A new EU Environmental Crime Directive – A diverging approach with the UK?*. Policy Briefing, Institute for European Environmental Policy UK, 13.

¹³ U skladu sa Direktivom EU 2013/30 o bezbednosti rada naftnih i gasnih postrojenja na moru (Directive 2013/30/EU of the European Parliament and of the Council of 12 June 2013 on safety of offshore oil and gas operations and amending Directive 2004/35/EC Text with EEA relevance).

l	Radioaktivne supstance		Najmanje 5 godina		5 % ukupnog svetskog prihoda ili 40 miliona evra
m	Zahvatanje površinskih ili podzemnih voda		Najmanje 3 godine	X	3 % ukupnog svetskog prihoda ili 24 miliona evra
n	Ubijanje, uništavanje, uzimanje, posjedovanje, prodaja ili nuđenje na prodaju vrstama divlje flore i faune		Najmanje 3 godine	X	
o	Trgovina i uvoz vrstama divlje flore i faune		Najmanje 3 godine	X	
p	Uvoz/izvoz proizvoda povezanih sa pustošenjem šuma	X	Najmanje 5 godina	X	5 % ukupnog svetskog prihoda ili 40 miliona evra
q	Uništavanje staništa unutar zaštićenog područja ili uznemiravanje životinjskih vrsta		Najmanje 3 godine	X	3 % ukupnog svetskog prihoda ili 24 miliona evra
r	Kontrola invanzivnih vrsta na teritoriji EU	X	Najmanje 3 godine		
s	Kontrola supstanci koje oštećuju ozonski omotač		Najmanje 5 godina	X	5 % ukupnog svetskog prihoda ili 40 miliona evra
t	Kontrola fluorovanih gasova sa efektom staklene bašte	X	Najmanje 5 godina	X	5 % ukupnog svetskog prihoda ili 40 miliona evra

4. ADEKVATNOST KRIVIČNIH SANKCIJA U SUZBIJANJU KRIMINALITETA PRAVNIH LICA

Jedno od spornih pitanja u vezi sa odgovornošću pravnih lica za krivična dela jeste opravdanost i svrha krivičnih sankcija. Mišljenja su različita, a zagovornici stava da nije moguće da pravno lice odgovara za krivično delo kao jedan od argumenata ističu upravo i problem da pravno lice, koje nema sopstvenu volju, već je može izražavati jedino preko fizičkih lica, ne može ni da bude sankcionisano, odnosno ne može da shvati poruku koju krivična sankcija, a posebno kazna koja je vezana za krivicu, nosi. Samim tim, kazna ne može da postigne svoj cilj.¹⁴ Po drugačijem pristupu, pravno lice ima svoju volju koju izražava preko fizičkih lica (vikarijski model ili model identifikacije) ili se prihvata određeni model autonomne odgovornosti pravnih lica. U skladu sa navednim, smatra se da je moguće ostvariti svrhu kazne bilo da je u pitanju generalna bilo specijalna prevencija.¹⁵ Ima mišljenja da treba pretpostaviti da je u odnosu na pravna lica moguće ostvariti generalnu prevenciju, mada ne u istoj meri kao kod fizičkih lica.¹⁶ Zagovornici zastrašivanja kao negativnog oblika generalne prevencije,¹⁷ bez obzira da li se radi o zastrašivanju drugih pravnih lica ili onog koje je kažnjeno, polaze od tvrdnji da je kriminalitet kompanija baziran na racionalnim odlukama aktera koji u ime tih kompanija i za njihovu ili i sopstvenu korist donose odluke. Stoga, polazeći od ideja utilitarista, među kojima je možda i najpoznatiji Bentamov „hedonistički proračun“, smatraju da kazna treba da nadiđe dobro koje je pribavljeno izvršenjem krivičnog dela. U praksi to po pravilu dovodi do zaoštavanja propisanih i izrečenih kazni i kao posledicu može imati stečaj pravnih lica.¹⁸ No, iako ima slučajeva koji potvrđuju da su odgovorni akteri kompanija proračunati i uprkos mogućim posledicama biraju vršenje krivičnog dela radi ostvarivanja koristi / sprečavanja finansijskih gubitaka,¹⁹ brojni primeri pokazuju da slučajevi kri-

¹⁴ Više u: Đorđević, M. (1968). *Privredni prestupi*. Beograd: Naučna knjiga, 76–77.

¹⁵ Đorđević, M., *Op. cit.*, 77.

¹⁶ Stojanović, Z., Shine, R. (2007). *Komentar Zakona o odgovornosti pravnih lica za krivična djela*. Ministarstvo pravde Republike Crne Gore, Podgorica, 83.

¹⁷ Pozitivni oblik generalne prevencije sastoji se u jačanju poverenja građana u pravni poredak.

¹⁸ Zatvorske kazne za učinioce ekoloških krivičnih dela, a posebno ukoliko su to odgovorna lica u pravnim licima, su retkost. No, ima sporadičnih primera kada je kompanijama za ekološka krivična dela izrečena visoka novčana kazna. Više u: Lukić, N. (2023), *Zelena kriminologija*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 114–115.

¹⁹ Poznat je slučaj automobila marke Ford Pinto. Stavljanje u promet neispravnog modela dovelo je do više smrtnih ishoda, a naknadno je otkriveno da bi sve posledice bile izbegnute da je kompanija odlučila da potroši dodatnih 11 dolara po automobilu. Prema:

minaliteta pravnih lica nisu uvek rezultat jasnog proračuna,²⁰ već se može raditi o neznanju, propustu, a posebno imajući u vidu brojnost i isprepletenost pravnih normi kojima se poslovanje kompanija reguliše, interne konflikte u okviru organizacije ili uslovljenost odlučivanja institucionalnim i organizacionim elementima (tzv. vezana racionalnost).²¹ O efektima zastrašivanja na postupanje zaposlenih u kompanijama sprovedena su brojna istraživanja. Tako je, na primer, Sampson sa saradnicima sprovedla metaanalizu o ekološkom kriminalitetu kompanija koristeći upitnike sa imaginarnim slučajevima kako bi se dobio što iskreniji odgovor. Zaključeno je da na postupanje utiču pozitivni ishodi odluka (na primer bonusi, napredovanje), ali da inhibirajuće dejstvo imaju pre neformalni oblici reagovanja na izvršeno krivično delo protiv životne sredine (otkaz, gubitak dobre reputacije kompanije) nego primena krivičnog prava.²² Specijalna prevencija je takođe u određenoj meri moguća, prevashodno izricanjem mera bezbednosti ili uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, ali i to je teško ostvarivo u slučaju kompanija koje odlikuju potkulture koje „prinudjuju ili podstiču na izvršenje krivičnih dela“.²³

Postavlja se takođe pitanje da li je u odnosu na pravna lica moguće postići retribuciju kao cilj kazne? Za razliku od ideje zastrašivanja koja polazi od tvrdnje da su ljudi racionalni, retributivisti smatraju da ljudi *treba* da budu racionalni.²⁴ U tom pogledu postoje različita mišljenja. Po jednom, zlo koje kazna sadrži pogađa pravno lice preko njegovih organa i članova.²⁵ Po drugom,

Lukić, N. (2021). *Kriminalitet kompanija*, doktorska disertacija. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 77.

²⁰ Tako i Mur ukazuje na mnoštvo činilaca koji utiču na kriminalitet kompanija čime dovodi u pitanje tezu o racionalnom odlučivanju. V.: Moore, C. A. (1987) Timing the Giant Corporation? Some Cautionary Remarks on the Deterrability of Corporate Crime. *Crime and Delinquency*, 33, 379–402.

²¹ Vaughan, D. (2007). Rational Choice, Situated Action and the Social Control of Organizations. Simpson, S., Gibbs, C. (eds.) *Corporate Crime*. Hampshire: Ashgate, 24–25.

²² Više o tome: Lukić, N. (2023). Krivičnopravni i kriminološki aspekti usklađenosti poslovanja, u: Ignjatović, Đ. (ur.) *Kaznena reakcija u Srbiji XIII*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 277–301.

²³ Friedrichs, D. O. (2009). *Trusted Criminals: White-Collar Crime in Contemporary Society*. Belmont: Wadsworth, 226–229.

²⁴ U literaturi se za retribuciju kao svrhu kažnjavanja koristi i sinonim „zaslužene kazne“ (just deserts). Iako se često koriste kao sinonimi, ipak se ističe i razlika. Dok oba pristupa zastupaju gledište da kazna treba da bude srazmerna težini krivičnog dela, retributivisti se zalažu za stroži ukupni nivo kazni, dok zastupnici blažeg „zaslužene kazne“ pristupa optiraju za manje stroge kazne. Više u: Von Hirsch, A. (2017). Just Deserts. Cullen, F. T, Jonson, C. L. (eds.) *Correctional Theory, Context and Consequences*. London: Sage, 44–76.

²⁵ Stojanović, Z., Shine, R. (2007). *Komentar Zakona o odgovornosti pravnih lica za krivična djela*. Ministarstvo pravde Republike Crne Gore, Podgorica, 83.

za retributivističko gledište je karakteristično da je kazna zlo, odnosno patnja, i da tu patnju i eventualno kajanje ne može iskazati pravno već samo fizičko lice. Postoje neki podmodeli retributivističkih shvatanja koji bi se mogli uklopiti i kod kažnjavanja pravnih lica (po kojima suštinu kazne čini lišavanje i društvena osuda, odnosno etiketiranje), ali se ne može prihvatiti da pravno lice može da „oseti“ patnju koju kazna po pravilu nosi.²⁶

Kao svrha kazne postoji i udaljšavanje (izolacija) prestupnika, a to se prevashodno postiže zatvorskom kaznom. Još 1975. godine Džejms Vilson (James Wilson) je u svojoj knjizi *Thinking about Crime* istakao kako je činjenica da zli ljudi postoje i ne pomaže ništa drugo no da se oni izdvoje od nevinih. U to vreme zatvorska populacija u SAD je brojala „svega“ 240.000 ljudi te se ideja harvardskog naučnika nije činila lošom. Danas je taj broj u svim američkim zatvorima šest puta veći.²⁷ Izolaciju u odnosu na ekološka krivična dela pravnih lica je moguće postići zatvaranjem odgovornih lica, mada se u praksi sudova ne dešava često da izriču kaznu zatvora u tim slučajevima. Tu svrhu je zato lakše postići nekim drugim merama (npr. merama bezbednosti) tako što će se zabraniti odgovornim licima da obavljaju delatnost ili da budu na poziciji koja je povezana sa izvršenjem krivičnog dela.²⁸ U krajnjem slučaju može se primeniti i sankcija koja se sastoji u likvidaciji pravnog lica. U literaturi ima i predloga da bi nacionalizacija kompanije bila dobro rešenje, jer na taj način posledice ne bi pogodile one koji nisu ni na koji način učestvovali u izvršenju dela – zaposlene. Takođe, ako kompanija ima ćerku-firmu ili majku-firmu može se razmišljati o prenosu imovine na kompaniju koja nije bila uključena u kriminalne aktivnosti.²⁹ Direktiva EU predviđa nekoliko takvih opcija. To je najpre sudski nalog za likvidaciju, ali i mere koje su usmerene na zabranu obavljanja privredne delatnosti (u Direktivi se navode i trajna i privremena zabrana), oduzimanje dozvola, zatvaranje objekata koja su u vezi sa izvršenjem krivičnog dela. Čak i da nema likvidacije, ostale mere često pogađaju pravna lica i više nego izrečena visoka novčana kazna, što se i ističe u uvodnim napomenama (tačka 31).

Novčana kazna je u praksi vrlo rasprostranjena kada je u pitanju kriminalitet pravnih lica. Najčešći prigovor koji se ističe je da su prosečne novčane kazne nedovoljno visoke, da često, a posebno velikim i uspešnim kompanijama, predstavlja samo trošak poslovanja koji im se neretko više „isplati“ nego da ulože novac u npr. prečišćivače vazduha. Ako se zahtev za višim

²⁶ Rich, S. (2016). Corporate Criminals and Punishment Theory. *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*, 29(1), 97–118.

²⁷ Wilson, J. (2017). Incapacitation. Cullen, F. T, Jonson, C. L. (eds.) *Correctional Theory, Context and Consequences*. London: Sage, 113–145.

²⁸ Tombs, S., Whyte, D. (2007). *Safety Crimes*. Cullompton: Willan Publishing, 172.

²⁹ *Ibid.*, 184–185.

novčanim kaznama posmatra kroz prizmu teorije o retribuciji, proizlazi da u proceni visine novčane kazne glavnu ulogu ima težina krivičnog dela³⁰ i krivica učinioaca.³¹ Postoje dva potencijalna problema u tom slučaju. Prvo, ako je šteta velika, i ako se prethodno može precizno izmeriti, novčana kazna bi bila previsoka i mogla bi dovesti do stečaja. Drugo, za ekološku štetu istih razmera kompanije različitih finansijskih stanja bi plaćale istu novčanu kaznu, što znači da bi kompanije manje ekonomske snage bile više pogođene.³² Zato ima predloga da se kazna odmerava u odnosu na sposobnost plaćanja (unit fines)³³ ili vrednost same kompanije (equity fines).³⁴ U svetlu teorija o zastrašivanju novčane kazne bi trebalo da prevaziđu dobijenu/očekivanu korist, odnosno izbegnute gubitke. Osim već pomenutih prigovora o mogućnosti prouzrokovanja stečaja previsokim novčanim kaznama (i ovde bi bile više pogođene manje kompanije) i o racionalnosti aktera koji donose odluke u ime i za račun kompanija, treba istaći i to da propisavanje visokih novčanih kazni bez izvesnosti njihove primene neće postići željeni efekat. Kompanije upravo kod tih proračuna uzimaju u obzir kolike su šanse da njihovo kršenje propisa bude otkriveno, a potom i kažnjeno. Ukoliko su šanse za to male, ne može se očekivati uspeh na planu generalne ni specijalne prevencije zastrašivanjem.

³⁰ Težina krivičnog dela se određuje na osnovu prouzrokovane štete / pribavljene imovinske koristi i stepena rizika po javni interes (npr. taj rizik bi bio veći ako je zagađena reka koja je izvor vode za piće za veliki broj ljudi u odnosu na malo lokalno jezerce čije zagađenje pogađa mali broj ljudi). Više u: Stojanović, Z., Shine, R. (2007). *Komentar Zakona o odgovornosti pravnih lica za krivična djela*. Ministarstvo pravde Republike Crne Gore, Podgorica, 92–93.

³¹ Step en krivice je nešto teže odrediti kod pravnih lica i zavisio bi od usvojene koncepcije odgovornosti pravnih lica. Ako je u pitanju izvedena odgovornost, onda se procena vrši na osnovu krivice odgovornog lica. Ako se radi o izvornoj (autonomnoj) odgovornosti koriste se kriterijumi poput korporativne podkulture i podsticanja odnosno netolerisanja kršenja propisa, preduzimanje mera kako bi se sprečilo stvaranje takve podkulture. Više u: Lukić, N. (2023), *Zelena kriminologija*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 285.

³² Jedno od ponuđenih predloga retributivista je da ne spadaju svi učinioci u istu kategoriju, već se vremenom kako se kažnjava sve veći broj njih može napraviti razlika, odnosno moći će se slični slučajevi kažnjavati slično. Više u: Duus-Otterstrom, G. (2025). *Retributivism and Severity*. Ryberg, J. (ed.) *The Oxford Handbook of the Philosophy of Punishment*. Oxford: Oxford University Press, 306–322.

³³ Sistem dnevnih kazni bi bio adekvatan u tom slučaju.

³⁴ Tombs, S., Whyte, D. (2007). *Safety Crimes*. Cullompton: Willan Publishing, 181–182. U slučaju kada se polazi od vrednosti kompanije, ideja je da budu pogođeni vlasnici, što je takođe suočeno sa određenim kritikama. No, ima i takvih slučajeva u praksi. Tako je u jednom slučaju u Britaniji sud izrekao kaznu od 250.000 £ i rekao da će ona svakako pasti na teret i akcionara, ali da očekuje da će oni zbog toga izabrati druge ljude koji će sprečiti ponavljanje sličnih situacija u budućnosti. Prema: Croall, H. (2001). *Understanding White-Collar Crime*. Buckingham: Open University Press, 136–137.

Direktiva u tački 33. uvodnih napomena ističe da kada su u pitanja pravna lica države članice koje poznaju krivičnu odgovornost tih subjekata, treba da osiguraju da krivične sankcije budu proporcionalne, odvraćajuće i efikasne. Ako ne poznaju odgovornost pravnih lica za krivična dela, takođe treba da osiguraju da i druge sankcije imaju iste karakteristike. Direktiva dakle predviđa da sankcija treba da bude proporcionalna, što znači da se mora uzeti u obzir težina krivičnog dela. Proporcionalnost znači i da države treba da vode računa o težini različitih ekoloških krivičnih dela, te se u istoj 33. tački uvodnih napomena navodi da bi maksimalne kazne trebalo da se izreknu u slučajevima najtežih krivičnih dela. Sa druge strane, to nije jedini cilj, već se pominje i odvraćajući efekat što znači da, uzimajući u obzir okolnosti konkretnog slučaja, sankcija može biti i viša u odnosu na težinu izvršenog krivičnog dela. U skladu sa tim se ističe da se u obzir moraju uzeti u obzir finansijske i druge okolnosti pravnih lica.³⁵ Štaviše, u tački 5. uvodnih napomena izričito se i navodi da sankcije treba pooštriti kako bi se pojačao efekat zastrašivanja. Efikasnost se odnosi i na vođenje krivičnog postupka i na izricanje sankcija, jer samo dosledna i relativno brza primena krivičnog prava nakon izvršenog krivičnog dela može doprineti ostvarivanju svrhe krivičnih sankcija.

Visoke novčane kazne, razrešenje odgovornih lica, privremena zabrana obavljanja privredne delatnosti, pa čak ni likvidacija, ne znače da kompanije kojima su izrečene kazne odnosno druge sankcije i mere neće u budućnosti nastaviti sa vršenjem krivičnih dela. Zato se ističe da bi sankcionisanjem trebalo težiti postizanju resocijalizacije, a ne zastrašivanja, odmazde ili izolacije (onesposobljavanja). Resocijalizacijom treba postići promenu postupanja kompanija na način da se promeni organizaciona struktura i procedure koje su dovele do krivičnog dela. U literaturi se, međutim, ističe da kada su u pitanju krivična dela koja imaju za posledicu smrt ili ugrožavanje zdravlja, praksa pokazuje da ta krivična dela proizlaze iz neadekvatne interne kontrole, loših sistema komunikacije ili autoritarnih menadžerskih režima. Vrlo često ovo nisu slučajne okolnosti, već se radi o namernom postupanju kojim bi se omogućilo ili olakšalo izvršenje krivičnog dela. Brejtvejt smatra, sa druge strane, da sudovi treba da nalažu kompanijama da isprave ovakve propuste, jer je to lakše postići kada su u pitanju pravna u poređenju sa fizičkim licima od kojih se očekuje promena ličnosti. Te mere se najčešće izriču uz uslovnu osudu. Prvi put je uslovna osuda kompaniji izrečena 1971. godine u Americi i to naftnoj kompaniji „Arco“, koja je imala obavezu izrade programa postupanja tokom perioda proveravanja. U slučaju kršenja obaveza, izriče se novčana kazna, a

³⁵ I u tački 35 uvodnih napomena Direktiva pominje uzimanje u obzir ekonomske snage pravnih lica.

postoji i mogućnost izricanja kazne rada u javnom interesu.³⁶ Radom u javnom interesu može se postići resocijalizacija, ali i restitucija (a ne samo naknadom štete oštećenima). Kritike se odnose na blagost u reagovanju³⁷ i moralnost takve sankcije imajući u vidu primere da su oni koji su kršili propise podučavali druge o tome kako ih treba poštovati (u slučaju da npr. direktor ima obavezu da podučava o kršenju propisa na radu a bio je odgovorno lice kompanije koja je učinila krivično delo kršeći te propise).³⁸ U vezi sa svrhom resocijalizacije je i postidiivanje koje zagovaraju pojedini autori smatrajući da je to civilizacijski proces, koji je doprineo smanjenju nasilnih krivičnih dela te zbog toga treba težiti posramljenju i gubitku društvenog statusa kod ekoloških krivičnih dela.³⁹ Postidiivanje se može postići primenom sankcija kod kojih se postavlja obaveza izvinjenja žrtvi, a za pravna lica se u tu svrhu koristi i javno objavljivanje presude. Kompanije vrlo vode računa o reputaciji i plaše se da im ona ne bude ugrožena. No, kako će odluka uticati na potrošače zavisi od više činilaca. Tako, na primer, ako kompanija ima dominantan položaj na tržištu biće manje ugrožena nego neka manja kompanija, jer će kupci imati manje opcija da se preusmere na konkurentsku kompaniju. Takođe, relevantno je i koja vrsta kršenja propisa je u pitanju i kakav je stav građana o pitanju tih krivičnih dela. Tako na primer otkrivanje kršenja ekoloških propisa kompanije „Volkswagen“ nije uticalo na njeno poslovanje jer je i nakon plaćanja kazne na tržištu zadržala visoko mesto po broju prodatih automobila.⁴⁰

Direktiva EU među drugim sankcijama i merama predviđa i one restitutivnog karaktera i one kojima se teži ostvarivanju resocijalizacije. Tako je, na primer, predviđena restitutivna mera nadoknade štete nanete životnoj sredini ili obnove životne sredine. Predviđanje mogućnosti da pravno lice uspostavi program dužne pažnje za poboljšanje usklađenosti sa standardima zaštite životne sredine je upravo pokušaj da se merama usklađenosti poslovanja (compliance) utiče na promenu obrazaca postupanja u pravnom licu kako bi se vršila prevencija kršenja propisa. Konačno, Direktiva predviđa i meru/sankciju javnog objavljivanja sudske presude.

³⁶ Tombs, S., Whyte, D. (2007). *Safety Crimes*. Cullompton: Willan Publishing, 186.

³⁷ Croall, H. (2001). *Understanding White-Collar Crime*. Buckingham: Open University Press, 136–137.

³⁸ Tombs, S., Whyte, D. (2007). *Safety Crimes*. Cullompton: Willan Publishing, 186–189.

³⁹ Mares, D. (2010). Criminalizing Ecological Harm: Crimes Against Carrying Capacity and the Criminalization of Eco-Sinners, *Critical Criminology*, 18, 279–293.

⁴⁰ Van Rooij, B., Fine, A. D. (2020). Preventing Corporate Crime from Within: Compliance Management, Whistleblowing and Internal Monitoring. *The Handbook of White Collar Crime*, ed. M. L. Rorie. Hoboken: Wiley Blackwell, 230.

5. ZNAČAJ DIREKTIVE 2024/2013 ZA SRPSKO KRIVIČNO ZAKONODAVSTVO

Implementacija Direktive 2024/2013 u nacionalno zakonodavstvo zahtevaće promenu više zakona: Krivični zakonik (KZ), Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela (ZOPLKD), Zakonik o krivičnom postupku (ZKP), Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, Zakon o privrednim prestupima. Nacrt o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2025. godine⁴¹ u velikoj meri vrši usklađivanje sa inkriminacijama koje su predviđene u Direktivi 2024/2013. Za razliku od važećeg teksta KZ, uvode se kvalifikovani oblici koji postoje ukoliko nastane opasnost od nastupanja znatne štete po kvalitet vazduha, vode ili zemljišta ili ekosistema ili za životinjski ili biljni svet; ako nastupi znatna šteta koja je nepopravljiva ili dugotrajna po kvalitet vazduha, vode ili zemljišta, ili ako dođe do uništenja ili značajnog oštećenja životinjskog ili biljnog sveta; ako nastupi opasnost za život ili zdravlje ljudi ili nastupi teška telesna povreda, teško narušavanje zdravlja odnosno smrt. U zavisnosti od težine posledice i zaprećene kazne su znatno strože u poređenju sa važećim rešenjima. Tako na primer Nacrt u čl. 260. (Zagađenje životne sredine) predviđa kaznu od jedne do osam godina ukoliko radnje izvršenja iz prvog i drugog stava dovedu do prouzrokovanja znatne štete koja je nepopravljiva ili dugotrajna po kvalitet vazduha, vode ili zemljišta, ili ako dođe do uništenja ili značajnog oštećenja životinjskog ili biljnog sveta. U slučaju da je posledica teška telesna povreda ili teško narušavanje zdravlja, predviđena je kazna u trajanju od dve do deset godina, a ako nastupi smrt jednog ili više lica kazna zatvora koja je propisana je u rasponu od tri do dvanaest godina. Član 266. Nacrta (Nedozvoljeno unošenje u Srbiju, prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnog otpada) predviđa još strože kazne.⁴² Za najteži oblik koji je predviđen u st. 4. propisana je kazna u trajanju od pet do petnaest godina zatvora.

Propisivanje novih krivičnih dela predstavlja tek prvi korak u efikasnijem suzbijanju i prevenciji ekološkog kriminaliteta. Dosadašnja praksa krivičnih sudova to i potvrđuje imajući u vidu da se većina inkriminacija iz

⁴¹ Dostupno na: <https://ekonsultacije.gov.rs/topicOfDiscussionPage/528/4>.

⁴² U Nacrtu se u čl. 266, st. 4 upućuje na st. 3. što nije logično i verovatno je da je trebalo uputiti na st. 1. i 2. Naime, u st. 3. je regulisano postupanje sa otpadom koji nije opasan i propisana kazna u trajanju od jedne do osam godina zatvora i novčana kazna ukoliko je za posledicu imalo ili moglo da ima smrt ili tešku telesnu povredu odnosno znatnu štetu po kvalitet vazduha, zemljišta, vode, ekosistema, životinjskog ili biljnog sveta. St. 4. je kvalifikovani oblik čija se posledica sastoji u nastupanju smrti jednog ili više lica. Dakle, verovatno je ideja bila da se ta posledica veže za radnje iz st. 1. i 2. u kojima je objekat radnje opasni otpad.

grupe krivičnih dela protiv životne sredine retko primenjuje.⁴³ Dominantno krivično delo u sudskoj praksi je šumska krađa, a potom sledi krivično delo koje je zapravo nasilnog karaktera – ubijanje i zlostavljanje životinja. Osim ta dva dela, pojavljuju se još i nezakoniti lov i pustošenje šuma. Situacija se donekle promenila prema izveštajima Republičkog zavoda za statistiku za 2023. i 2024. godinu imajući u vidu da je, na primer, značajno porastao broj krivičnih prijava za krivično delo unošenja opasnih materija u Srbiju i nedozvoljeno prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnih materija.⁴⁴ Slaba primena krivičnog prava u pogledu ostalih krivičnih dela iz dvadesetčetvrtle glave KZ povezana je sa predstavom o ekološkom kriminalitetu kao manje bitnom, sa slabom specijalizacijom i edukacijom nadležnih državnih organa,⁴⁵ slabom povezanošću sa drugim nadležnim organima (npr. inspekcije, ustanove nadležne za sprovođenje veštačenja), dok se na planu materijalnog krivičnog prava može ukazati na nekoliko okolnosti: blanketna priroda velikog broja krivičnih dela protiv životne sredine i povezanost sa brojnim propisima u drugim oblastima prava; utvrđivanje uzročno-posledične veze;⁴⁶ pitanje da li je opravdano propisivati nehatne oblike jer se na taj nači ulazi u zonu socijalno prihvatljivih radnji; podudarnost sa drugim pravnim normama i u vezi sa tim pitanje da li treba propisivati krivična dela čija se posledica sastoji u apstraktnoj opasnosti;⁴⁷ nesaglasnost u pitanju zaštićenog dobra.⁴⁸

Kada je u pitanju kažnjavanje pravnih lica, Direktiva ostavlja mogućnost državama članicama da izaberu sistem novčanih kazni. Prvi sistem je vezan za ukupne ostvarene prihode pravnog lica na svetskom nivou. Ako se država opredeli za taj sistem, treba da odredi da li će se prihodi utvrđivati za poslovnu godinu koja prethodi godini u kojoj je učinjeno krivično delo, ili koja prethodi

⁴³ Bejatović, S., Dokić, S. (2024). *Krivična dela protiv životne sredine – norma, praksa i mere unapređenja*. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, 204–205.

⁴⁴ U odnosu na 2022. godinu kada je broj krivičnih prijava bio 7, u poslednje dve godine iznosi 107, odnosno 155.

⁴⁵ O tome više u: Miljuš, I. (2023). Specijalizacija nosilaca pravosudnih funkcija i svest građana kao instrumenti suprotstavljanja ekološkim kaznenim deliktima. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 95(4), 1319–1364.

⁴⁶ Ovaj problem se posebno može pojaviti sa usvajanjem novih krivičnih dela protiv životne sredine sa kvalifikovanim težim posledicama.

⁴⁷ Mansdörfer M. (2011). *Zur Theorie des Wirtschaftsstrafrecht, Zugleich eine Untersuchung zu funktionalen Steuerungs-und Verantwortlichkeitsstrukturen bei ökonomischem Handeln*. Heidelberg, 83.

⁴⁸ Ne postoji saglasnost u pogledu toga da li je u pitanju jedinstveni zaštitni objekat ili ipak o više različitih u zavisnosti od vrste krivičnog dela. V. više: Škulić, M. (2023). Osnovne karakteristike i dominantan *ratio legis* krivičnopravne zaštite životne sredine. *Kaznena reakcija u Srbiji XIII*, ur. Đ. Ignjatović. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 13.

godini u kojoj je izrečena novčana kazna. Države bi takođe trebalo da predvide i kriterijume u slučaju da nije moguće utvrditi visinu ukupnih ostvarenih prihoda (na primer ukupni svetski prihodi u nekoj drugoj poslovnoj godini). Ako ta pravila podrazumevaju korišćenje fiksnih iznosa, najviši iznos tako određenih novčanih kazni ne mora nužno da bude podudaran sa najmanjim iznosom posebnog maksimuma novčane kazne koji predviđa Direktiva. Drugi sistem je sistem fiksnih iznosa. Najviši iznosi koje propisuje Direktiva trebalo bi primeniti u slučaju najtežih krivičnih dela i kako se u uvodnim napomenama (br. 35) ističe u slučaju finansijski jakih pravnih lica. Uslove za izricanje najviših novčanih kazni države članice bi trebalo da predvide kao i metode njihovog izračunavanja. U Zakonu o odgovornosti pravnih lica za krivična dela⁴⁹ predviđene su novčane kazne u fiksnim iznosima, pri čemu je opšti maksimum petsto miliona dinara. Usklađivanje sa Direktivom u pogledu novčanog kažnjavanja pravnih lica može se postići ili izmenom ZOPLKD, ali bi u tom slučaju značilo da se viši fiksni iznosi ili sistem koji se vezuje za ukupne svetske prihode primenjuju za sva krivična dela, a ne samo protiv životne sredine. Problem je što se ZOPLKD u praksi gotovo i ne primenjuje, tako da usklađivanje sa još jednim pravnim dokumentom ne znači da će se situacija promeniti.

Što se tiče ostalih sankcija i mera za fizička i pravna lica, Direktiva predviđa više različitih mogućnosti i ostavlja državama članicama da se opredele koje će uvesti. Neke od tih sankcija i mera naše krivično zakonodavstvo već poznaje. Kada su u pitanju fizička lica, KZ predviđa mere bezbednosti zabrane vršenja poziva, delatnosti ili dužnosti, javno objavljivanje presude, dok je jedna od obaveza koji se može odrediti kod uslovne osude sa zaštitnim nadzorom otklanjanje ili ublažavanje štete pričinjene krivičnim delom. Takođe, Nacrt o izmenama i dopunama KZ u čl. 260, st. 8. predviđa da sud uz uslovnu osudu može odrediti obavezu da u određenom roku preduzme određene propisane mere zaštite, očuvanja i unapređenja životne sredine.⁵⁰ Što se tiče pravnih lica, u čl. 22. ZOPLKD je predviđena uslovna osuda za zaštitnim nadzorom koji može obuhvatiti jednu ili više propisanih obaveza: 1) organizovanje kontrole u cilju sprečavanja daljeg vršenja krivičnih dela; 2) uzdržavanje od poslovnih aktivnosti, ako to može biti prilika ili podsticaj za ponovno vršenje krivičnih dela; 3) otklanjanje ili ublažavanje štete pričinjene krivičnim

⁴⁹ *Službeni glasnik RS*, br. 97/2008.

⁵⁰ Tako na primer Zakon o zaštiti životne sredine, *Službeni glasnik RS*, br. 135/2004, 36/2009, 36/2009. – dr. zakon, 72/2009. – dr. zakon, 43/2011. – odluka US, 14/2016, 76/2018, 95/2018. – dr. zakon, 95/2018. – dr. zakon i 94/2024. – dr. zakon, u čl. 102. određuje koje su to mere koje su dužni da preduzimaju pravna i fizička lica kako bi se obezbedila zaštita životne sredine (npr. uvođenje energetski efikasnijih tehnologija, korišćenje obnovljivih prirodnih resursa, upotreba proizvoda, procesa, tehnologija i prakse koji manje ugrožavaju životnu sredinu).

delom; 4) obavljanje rada u javnom interesu; 5) dostavljanje periodičnih izveštaja o poslovanju organu nadležnom za izvršenje zaštitnog nadzora. U čl. 23. ZOPLKD propisuje i tri mere bezbednosti: 1) zabrana obavljanja određenih registrovanih delatnosti ili poslova; 2) oduzimanje predmeta i 3) javno objavljivanje presude. Takođe, postoje i određene posledice osude koje su propisane drugim zakonima van krivičnopravne materije. Zakon o javnim nabavkama,⁵¹ na primer, predviđa da je naručilac dužan da isključi privrednog subjekta iz postupka javne nabavke ako između ostalog utvrdi da je privredni subjekt u periodu od prethodne dve godine od dana isteka roka za podnošenje ponuda, odnosno prijava, povredio obaveze u oblasti zaštite životne sredine.⁵² Krivični zakonik⁵³ u čl. 95. predviđa različite posledice osuda na osnovu kojih bi se i u drugim zakonima (pre svega u oblasti zaštite životne sredine) mogla predvideti konkretna posledica pravnosnažne osude u krivičnom postupku. To bi na primer mogle biti posledice gubitka određenih dozvola ili odobrenja koja se daju odlukom državnog organa ili organa lokalne samouprave ili zabrana dobijanja određenih dozvola ili odobrenja. Slično, i ZOPLKD u čl. 27–28. reguliše pitanje pravnih posledica osude i propisuje njihove vrste. Oba zakona predviđaju da najduže vreme trajanja pravnih posledica osude iznosi deset godina i računa se od trenutka kada je presuda postala pravnosnažna. Za razliku od KZ koji predviđa da pravne posledice osude ne mogu nastupiti u slučaju kada je izrečena novčana kazna, uslovna osuda (osim ako ne bude opozvana), sudska opomena ili ukoliko je učinilac oslobođen od kazne, ZOPLKD propisuje da pravne posledice nastupaju u slučaju pravnosnažne presude kojom je izrečena novčana kazna (čl. 29). Razlozi zbog kojih je u oba zakona ograničena mogućnost nastupanja pravnih posledica osuda samo na određene izrečene kazne je činjenica da pravne posledice osude mogu teško pogoditi učinioce, odnosno teže nego na primer izrečena uslovna osuda.

Zakon o privrednim prestupima je takođe relevantan za kažnjavanje pravnih lica. U praksi sudova pravna lica se zapravo znatno češće kažnjavaju za privredne presteupe u oblasti zaštite životne sredine, nego za krivična dela iz dvadesetčetvrtе grupe KZ. Pomenuti zakon nije menjan od 2005. godine, a potrebe za tim postoje zbog usklađivanja sa krivičnim zakonodavstvom.

⁵¹ *Službeni glasnik RS*, br. 91/2019. i 92/2023.

⁵² Čl. 111, st. 1, t. 3. Zakon u istom članu u t. 1. propisuje i tačno određena krivična dela za koja su privredni subjekt i njegov zastupnik dužni da dokažu da nisu pravnosnažno osuđeni u periodu od prethodnih pet godina od dana isteka roka za podnošenje ponuda. Ta lista krivičnih dela bi se mogla proširiti i na određena krivična dela protiv životne sredine jer je rok duži (pet naspram dve godine za sadašnju formulaciju „povreda obaveza u oblasti zaštite životne sredine“).

⁵³ *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005. – ispr., 107/2005. – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019. i 94/2024.

Uvođenje novih i izmena postojećih krivičnih dela protiv životne sredine u Nacrtu izmena i dopuna KZ otvara pitanje usklađenosti sa sankcijama, prevashodno novčanim kaznama, za ekološke privredne prestupe. Na primer, u čl. 260, st. 1. propisano je da će se kaznom do tri godine zatvora kazniti lice koje kršeći propise o zaštiti, očuvanju i unapređenju životne sredine ispusti, unese ili odloži određenu količinu materije, supstance ili jonizujućeg zračenja u vazduh, vodu ili zemljište i time izazove opasnost za život, telo ili zdravlje ljudi ili opasnost od nastupanja znatne štete po kvalitet vazduha, vode ili zemljišta, ekosistema ili za životinjski ili biljni svet. Dakle, ovo krivično delo zahteva radnju kojom se krše propisi u oblasti životne sredine i posledicu u vidu opasnosti. Sa druge strane, Zakon o zaštiti vazduha⁵⁴ u čl. 79, st. 1, t. 10. propisuje da će se pravno lice kazniti novčanom kaznom u rasponu od 1.500.000 do 3.000.000 dinara ukoliko koristi i održava stacionarni tačkasti izvor zagađivanja koji ispušta zagađujuće materije u vazduh u količini većoj od graničnih vrednosti emisije (upućuje se na čl. 54, st. 1). Da bi postojao privredni prestup zagađenje vazduha treba da prekorači granične vrednosti. Ista radnja može ispuniti uslov za pomenuto krivično delo, ali bi osim toga moralo da se dokaže i da je nastupila posledica u vidu konkretne opasnosti. Međutim, u praksi to može stvoriti probleme, jer je pitanje kada prekoračenje graničnih vrednosti (koje je neophodno da bi radnja bila protivna propisima) stvara opasnost od nastupanja *znatne* štete po kvalitet vazduha. To verovatno neće biti slučaj ako je prekoračenje neznatno, ali u svim ostalim situacijama bi se moralo utvrđivati, odnosno veštačiti, kada je taj uslov ispunjen. Jedan od mogućih načina je da se uredbama kojima se regulišu granične vrednosti emisija ustanovi za svaku supstancu i prag čije prekoračenje dovodi u opasnost život, zdravlje ljudi ili ekomedijume, a ne samo minimalni prag čije prekoračenje znači ulazak u zonu privrednog prestupa.⁵⁵ Ako rešenje iz čl. 260, st. 1.

⁵⁴ *Službeni glasnik RS*, br. 51/2025.

⁵⁵ Za utvrđivanje graničnih vrednosti emisija relevantne su Uredba o graničnim vrednostima emisija zagađujućih materija u vazduh iz postrojenja za sagorevanje, *Službeni glasnik RS* br. 6/2016, 67/2021, Uredba o graničnim vrednostima emisija zagađujućih materija u vazduh iz stacionarnih izvora zagađenja, osim postrojenja za sagorevanje, *Službeni glasnik RS* br. 111/2015, 83/2021 i Uredba o merenjima emisija zagađujućih materija u vazduh iz stacionarnih izvora zagađenja, *Službeni glasnik RS*, 5/2016. Treba pomenuti da se u Uredbi o graničnim vrednostima emisija zagađujućih materija u vazduh iz stacionarnih izvora zagađenja, osim postrojenja za sagorevanje, u čl. 4, st. 1, t. 13, daje definicija *kritičnog zagađenja* koje se određuje kao koncentracija zagađujućih materija u vazduhu iznad koje se, prema postojećim saznanjima, mogu javiti direktni štetni uticaji na receptore kao što su ljudi, biljke, ekosistemi ili materijali. Međutim, Uredba sadrži određenja samo za granične vrednosti. Uredba o uslovima za monitoring i zahtevima kvaliteta vazduha, *Službeni glasnik RS* 11/2010, 75/2010, 63/2013, s druge strane, sadrži izračunate vrednosti koje su opasne po zdravlje ljudi i vegetacije (kada su u pitanju prekoračenja kritičnih vrednosti po zdravlje ljudi, Uredbom je predviđena obaveza informisanja javnosti i prekršaj

Nacrtu bude usvojeno, proizlazi da bi pravno lice koje učini to krivično delo moglo biti kažnjeno novčanom kaznom u rasponu od 1.000.000 do 2.000.000 dinara (čl. 14, st. 3, t. 2. ZOPLKD), što je niže u odnosu na privredni prestup iz Zakona o zaštiti vazduha. Pri tome, za postojanje krivičnog dela se zahteva uslov više, a to je nastupanje konkretne opasnosti.

Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela⁵⁶ ne predviđa mogućnost da se njegove odredbe primene na krivična dela protiv životne sredine. Imajući u vidu da Direktiva EU 2024/1203 upućuje na Direktivu 2014/42/EU o privremenom i trajnom oduzimanju predmeta i koristi iz krivičnih dela u EU, a kojom je propisano i oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela, ostaje kao mogućnost da se katalog krivičnih dela proširi u pomenutom srpskom zakonu. Navedeno ima opravdanja ako se ima u vidu da organizovane kriminalne grupe takođe vrše ekološka krivična dela, jer su zaprečena blažim kaznama, pojedina se teško otkrivaju i krivično gone, a profit može biti veliki.⁵⁷

6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Direktiva EU 2024/1203 usvojena je u okviru šire agende koja je usmerena ka borbi protiv klimatskih promena i redukovanju emisija gasova sa efektima staklene bašte. Tako je Uredba EU 2021/1119 o uspostavljanju okvira za postizanje klimatske neutralnosti i izmeni uredaba (EZ) br. 401/2009 i (EU) 2018/1999 (Evropski zakon o klimi)⁵⁸ postavila za cilj smanjenje pomenutih

ukoliko se ta obaveza ne ispuni), ali to su vrednosti koje se dobijaju merenjem u zonama odnosno aglomeracijama, a ne u postrojenjima. Prema: Lukić, N. (2023). Krivičnopravni i kriminološki aspekti usklađenosti poslovanja, u: Ignjatović, Đ. (ur.) *Kaznena reakcija u Srbiji XIII*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 99.

⁵⁶ *Službeni glasnik RS*, br. 32/2013, 94/2016 i 35/2019.

⁵⁷ Tako se u literaturi navodi da su kriminalne organizacije (uključujući i one mafijaškog tipa) bile uključene u poslove poput ilegalnog odlaganja otpada i opasnog otpada. One to čine za druge, ali je bilo i primera izbacivanja kompanija iz posla ucenama i nasiljem da bi kriminalne grupe upravljale tim poslovima preko svojih kompanija. Dalje, uključene su i u poslove ilegalne trgovine zaštićenim biljnim i životinjskim vrstama koji imaju visoku cenu na crnom tržištu. Takođe, organizovane kriminalne grupe uključile su se i u poslove pustošenja šuma. U svim tim poslovima bilo je i upotrebe nasilja. Više u: Lukić, N. (2023). Krivičnopravni i kriminološki aspekti usklađenosti poslovanja, u: Ignjatović, Đ. (ur.) *Kaznena reakcija u Srbiji XIII*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 53, 61–62; 66–67; Passas, N. (2023). Zakonito, ali užasno: „Legalni korporativni zločini“. *Crimen*, 1, 3–23.

⁵⁸ European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021*

emisija za 55 % do kraja 2030. u odnosu na nivoe iz 1990. godine. Prethodnom Direktivom o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine iz 2008. godine nisu postignuti zadovoljavajući rezultati zbog čega Direktiva 2024/1203 predviđa niz značajnih novina. Osim propisivanja novih krivičnih dela, Direktiva daje definicije važnijih pojmova, drugačije definiše pojam protivpravnosti krivičnih dela, a propisuje i krivične sankcije, koje za razliku od prethodne direktive, delimično određuje po vrsti i meri. Kazna zatvora propisuje se za krivična dela fizičkih lica i u zavisnosti od težine najmanja mera maksimalne kazne treba da bude deset, pet ili tri godine zatvora. Kod pravnih lica isto tako ustanovljava najmanje mere posebnih maksimuma novčane kazne, a predviđena su dva načina kako se novčana kazna može izračunati. Direktiva propisuje i niz drugih sankcija i mera, za koje s pravom ističe da mogu teže pogoditi učinioce ekoloških krivičnih dela nego kazne. Državama članicama prepušteno je da se za neke od tih sankcija i mera opredele. Takođe, predviđene otežavajuće i olakšavajuće okolnosti trebalo bi da pomognu u izboru visine sankcije, a Direktiva upućuje i na shodnu primenu propisa EU o oduzimanju imovine stečene i proistekle iz krivičnih dela.

Srbija nije država članica EU, ali kao kandidat za članstvo preduzima mere kako bi svoje zakonodavstvo uskladila sa propisima EU. Direktiva 2024/1203 zahteva izmenu više srpskih zakona u oblasti krivičnog zakonodavstva, ali u obzir za izmene mogu doći i drugi zakoni kojima se ne reguliše krivična materija. Nacrt o izmenama i dopunama KZ predviđa niz novih i revidira postojeća krivična dela protiv životne sredine kako bi se izvršilo usklađivanje. To predstavlja samo prvi korak, dok i dalje ostaje problem slabe primene tih krivičnih dela u sudskoj praksi. Navedeno posebno važi za pravna lica koja se kažnjavaju za učinjene privredne prestupe u oblasti zaštite životne sredine, dok se ZOPLKD izuzetno retko primenjuje. Razloga za takvu situaciju sa krivičnim delima protiv životne sredine ima više: percepcija o značaju tih krivičnih dela, vreme koje je potrebno za dokazivanje, edukacija i specijalizacija policije, javnih tužilaštava, sudova, saradnja sa drugim državnim organima i institucijama, blanketne pravne norme, podudarnost sa drugim propisima u oblasti kaznenog prava itd. No, imajući u vidu svu težinu posledica koju prouzrokuju ekološka krivična dela, krivično pravo se mora kao krajnje sredstvo koristiti u slučajevima u kojima se primena drugih preventivnih i represivnih mehanizama nije pokazala kao delotvorna.

establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) No 401/2009 and (EU) 2018/1999 ('European Climate Law'), PE/27/2021/REV/1, OJ L 243, 9 July 2021.

LITERATURA

- Bejatović, S., Dokić, S. (2024). *Krivična dela protiv životne sredine – norma, praksa i mere unapređenja*. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
- Croall, H. (2001). *Understanding White-Collar Crime*, Buckingham: Open University Press.
- Dupont, C., Rass-Masson, N. (2013). *Evaluation Study on the Implementation of Directive 2008/99/EC on the Protection of the Environment through Criminal Law by Member States*. Brussels: Milieu Ltd.
- Duus-Otterstrom, G. (2025). Retributivism and Severity. Ryberg, J. (ed.) *The Oxford Handbook of the Philosophy of Punishment*. Oxford: Oxford University Press, 306–322.
- Đorđević, M. (1968). *Privredni prestupi*. Beograd: Naučna knjiga.
- Friedrichs, D. O. (2009). *Trusted Criminals: White-Collar Crimen in Contemporary Society*, Belmont: Wadsworth.
- Heghmanns, M. (2024). Die neue EU-Richtlinie über den strafrechtlicjen Schutz der Umwelt v. 11 April. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtswissenschaft* 4, 256–266
- Lukić, N. (2012). Organizovana kriminalna grupa u evropskom krivičnom pravu. *Razvoj pravnog sistema Srbije i harmonizacija sa pravom EU: prilozi projektu 2012*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Lukić, N. (2021). *Kriminalitet kompanija*, doktorska disertacija. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Lukić, N. (2023). Krivičnopravni i kriminološki aspekti usklađenosti poslovanja, ur. Ignjatović, Đ. *Kaznena reakcija u Srbiji XIII*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 277–301.
- Lukić, N. (2023). *Zelena kriminologija*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Lukić, N. (2025). Nova direktiva EU o ekološkom kriminalitetu i potreba reforme domaćeg krivičnog zakonodavstva. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava, tom 2“*, ur. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Palić: Udruženje za međunarodno krivično pravo, 323–344.
- Mansdörfer, M. (2011). *Zur Theorie des Wirtschaftsstrafrecht. Zugleich eine Untersuchung zu funktionalen Steuerungs – und Verantwortlichkeitsstrukturen bei ökonomischem Handeln*. C. F. Müller, Heidelberg.
- Mares, D. (2010). Criminalizing Ecological Harm: Crimes Against Carrying Capacity and the Criminalization of Eco-Sinners. *Critical Criminology*, 18, 279–293.
- Miljuš, I. (2023). Specijalizacija nosilaca pravosudnih funkcija i svest građana kao instrumenti suprotstavljanja ekološkim kaznenim deliktima. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 95(4), 1319–1364.

- Moore, C. A. (1987). Timing the Giant Corporation? Some Cautionary Remarks on the Deterrability of Corporate Crime. *Crime and Delinquency*, 33, 379–402.
- Nicholson, M. (2024). *A new EU Environmental Crime Directive – A diverging approach with the UK?*. Policy Briefing, Institute for European Environmental Policy UK.
- Passas, N. (2023). Zakonito, ali užasno: „Legalni korporativni zločini“. *Crimen*, 1, 3–23.
- Randelović, V. (2022). Izazovi u definisanju ekocida u pravu Evropske unije. *Usklađivanje pravnog sistema Srbije sa standardima Evropske unije*. Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, 369–380.
- Rich, S. (2016). Corporate Criminals and Punishment Theory. *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*, 29(1), 97–118.
- Stojanović, Z., Shine, R. (2007). *Komentar Zakona o odgovornosti pravnih lica za krivična djela*. Ministarstvo pravde Republike Crne Gore, Podgorica.
- Škulić, M. (2023). Osnovne karakteristike i dominantan *ratio legis* krivičnopravne zaštite životne sredine. *Kaznena reakcija u Srbiji XIII*, ur. Đ. Ignjatović. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 1–28.
- Škundrić, A. (2023). Ekocid u međunarodnom krivičnom pravu. *Raskršća međunarodno krivičnog i krivičnog prava: reforma pravosudnih zakona Republike Srbije*. Beograd: Udruženje za međunarodno krivično pravo, 443–458.
- Tombs, S., Whyte, D. (2007). *Safety Crime*. Cullompton: Willan Publishing.
- UNEP, *Environmental crime*. Dostupno na: <https://www.unep.org/news-and-stories/story/environmental-crime>. pristupljeno: 12. 9. 2025. godine.
- Vaughan, D. (2007). Rational Choice, Situated Action and the Social Control of Organizations. Simpson, S., Gibbs, C. (eds.) *Corporate Crime*. Hampshire: Ashgate, 23–61.
- Von Hirsch, A. (2017). Just Deserts. Cullen, F. T, Jonson, C. L. (eds.) *Correctional Theory, Context and Consequences*. London: Sage, 44–76.
- Van Rooij, B., Fine, A. D. (2020). Preventing Corporate Crime from Within: Compliance Management, Whistleblowing and Internal Monitoring. *The Handbook of White Collar Crime*, ed. M. L. Rorie. Hoboken: Wiley Blackwell, 229–245.
- Wilson, J. (2017). Incapacitation. Cullen, F. T, Jonson, C. L. (eds.), *Correctional Theory, Context and Consequences*. London: Sage, 113–145.

Pravni izvori

- European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) No 401/2009 and (EU) 2018/1999 ('European Climate Law')*, PE/27/2021/REV/1, OJ L 243, 9 July 2021.
- European Union: Council of the European Union, *Council Framework Decision 2008/841/JHA of 24 October 2008 on the fight against organised crime*, OJ L 300, 11 November, 2008.

- European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April, 2024.
- European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Directive 2014/42/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 on the freezing and confiscation of instrumentalities and proceeds of crime in the European Union*, OJ L 127, 29 April, 2014.
- European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Directive 2013/30/EU of the European Parliament and of the Council of 12 June 2013 on safety of offshore oil and gas operations and amending Directive 2004/35/EC Text with EEA relevance*, OJ L 178, 28 June, 2013.
- Uredba o graničnim vrednostima emisija zagađujućih materija u vazduh iz postrojenja za sagorevanje, *Službeni glasnik RS*, br. 6/2016, 67/2021.
- Uredba o graničnim vrednostima emisija zagađujućih materija u vazduh iz stacionarnih izvora zagađenja, osim postrojenja za sagorevanje, *Službeni glasnik RS*, br. 111/2015, 83/2021.
- Uredba o merenjima emisija zagađujućih materija u vazduh iz stacionarnih izvora zagađenja, *Službeni glasnik RS*, br. 5/2016.
- Uredba o uslovima za monitoring i zahtevima kvaliteta vazduha, *Službeni glasnik RS*, br. 11/2010, 75/2010, 63/2013.
- Nacrt o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2025. godine. Dostupno na: <https://ekonsultacije.gov.rs/topicOfDiscussionPage/528/4>.
- Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela, *Službeni glasnik RS*, br. 97/2008.
- Zakon o javnim nabavkama, *Službeni glasnik RS*, br. 91/2019. i 92/2023.
- Zakon o zaštiti vazduha, *Službeni glasnik RS*, br. 51/2025.
- Zakon o zaštiti životne sredine, *Službeni glasnik RS*, br. 135/2004, 36/2009, 36/2009. – dr. zakon, 72/2009. – dr. zakon, 43/2011. – odluka US, 14/2016, 76/2018, 95/2018. – dr. zakon, 95/2018. – dr. zakon i 94/2024. – dr. zakon
- Krivični zakonik, *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005. – ispr., 107/2005. – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019. i 94/2024.
- Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, *Službeni glasnik RS*, br. 32/2013, 94/2016 i 35/2019.